

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

**РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
СТРУЧНЕ КОМИСИЈЕ ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

**ТЕОЛОГИЈА ИНКУЛТУРАЦИЈЕ И ЊЕНО МЕСТО
У ПРАВОСЛАВНОМ МИСИОНАРСКОМ БОГОСЛОВЉУ**

ДОКТОРАНДА ВЕДРАНА З. ГОЛИЈАНИНА

На седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаној 16. јула 2020. године, изабрани су чланови Стручне комисије за преглед и оцену докторске дисертације докторанда Ведрана З. Голијанина, под насловом *Теологија инкултурације и њено место у православном мисионарском богословљу*, који после читања дисертације и међусобног консултовања, имају част да Већу поднесу следећи Реферат:

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Ведран Голијанин рођен је 1. фебруара 1987. године у Сарајеву, од оца Зорана и мајке Снежане (рођ. Ивановић). Основну школу завршио је у Сокоцу. Године 2001. уписао је, по благослову блаженопочившег митрополита дабробосанског Господина Г. Николаја, Богословију Светог Петра Дабробосанског у Фочи. Богословско школовање наставио је на Православном богословском факултету Светог Василија Острошког Универзитета у Источном Сарајеву, где је дипломирао 2010. године. На истом факултету је 2011. године уписао мастер студије. Завршни мастер рад на тему *Слике Христа у источној Азији: Инкултурација хришћанства у Кини, Јапану и Кореји*, писан под менторским вођством др Дарка Ћога, одбранио је 2013. године. Докторске студије на Православном богословском факултету Универзитета у Београду уписао је 2016. године. Од 2009. године радио је у библиотеци Богословског факултета и Богословије Светог Петра Дабробосанског у Фочи. Године 2016. изабран је у звање вишег асистента на Катедри за примењену теологију Православног богословског факултета Универзитета у Источном Сарајеву.

Кандидат је објавио више научних радова, између којих вреди издвојити следеће наслове:

1. *Религије источне Азије у дијалогу са хришћанством (књига прва): Мисиолошки приступ народним религијама Јапана и Кине* (2014). Фоча: Православни богословски факултет Светог Василија Острошког.
2. *Религије источне Азије у дијалогу са хришћанством (књига друга): Мисиолошки приступ конфуцијанизму* (2016). Фоча: Православни богословски факултет Светог Василија Острошког.
3. „Jesus in Japanese Culture: From Tokugawa Catacombs to Endo Shusaku“ (2012). *Годишњак*, часопис Православног богословског факултета Универзитета у Источном Сарајеву, година XI, бр. 11, стр. 25-45.
4. „Ричард Докинс и Алистер Мек Грат о односу религије и природних наука“ (2018). *Црквене студије*, година XV, бр. 15. Ниш: Центар за црквене студије, стр. 389-406.

Дана 29. септембра 2018. године студент докторских студија Ведран З. Голијанин одбранио је предлог теме докторског рада под горе поменутиим насловом, пред Комисијом у саставу: проф. др. Предраг Драгутиновић (председавајући), доц. др Растко Јовић и доц. др Златко Матић. Извештај комисије за одобрење теме поднет је Наставно-научном већу и одобрен на седници одржаној 18. фебруара 2019. године. Веће друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду одобрило је тему дисертације (рег. 61206-970/2-19) дана 19.03.2019. Кандидат је 16. јуна 2020. године, уз сагласност ментора проф. др Зорана Крстића, завршену докторску дисертацију предао референту за докторске студије студентске службе Православног богословског факултета, чиме су створени законски услови за покретање процеса јавне одбране дисертације.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације јесте анализа мисионарског метода инкултурације, првобитно формулисаног у оквиру римокатоличке мисиологије као решење за културне проблеме у неевропским римокатоличким заједницама. С обзиром на то да се у западној мисиологији инкултурација генерално препоручује као добар метод јер онемогућава културну импозицију од стране мисионара и чува културни идентитет обраћеника, кандидат истражује могућности примене инкултурације у мисији Православне Цркве, тј. испитује компатибилност теологије инкултурације и православног мисионарског богословља.

Основни циљеви дисертације су, дакле, 1) православна теолошка оцена инкултурације као мисионарског метода и 2) изналагање одговора на питање о

компатибилности инкултурације и православне мисиологије. Тај циљ се постиже кроз поређење њихових основних теолошких поставки (да би се открило да ли у теологији инкултурације постоје теолошки проблематични елементи), затим кроз историјски преглед мисија (да би се открило да ли је инкултурација вршена током историје Цркве и да ли је, у одређеним случајевима, инкултурација могла дати боље резултате од других мисионарских метода) и кроз анализу културе, религије и симболичких облика (да би се открило да ли ови производи људске природе диктирају инкултурацију као мисионарску нужност). Додатно кристалисање одговора на постављена питања треба да пружи испитивање ефикасности инкултурације у конкретним примерима из спољашње и унутрашње мисије Цркве.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидат на почетним страницама дисертације излаже претходно наведена питања и дефинише путеве којима намерава доћи до одговора, притом не заузимајући унапред позитиван или негативан став према феномену који истражује. У основи рада, међутим, постоји неколико битних хипотеза, заснованих на општим закључцима неколико истакнутих православних мисиолога, нпр. Анастасија Јанулатоса и Јована Брије.

На првом месту, кандидат указује на чињеницу стагнације православне мисије у савременом добу и сматра да је због тога неопходно преосмислити мисионарску стратегију Цркве. Традиционални византијски метод мисије, који је прихватила и кроз историју примењивала Руска Православна Црква, као и све остале Православне Цркве, показао је ефикасност у проповеди народима на ниском ступњу културног развоја, али је дао сасвим слабе резултате у проповеди високим цивилизацијама у источној Азији. Кандидат истражује потенцијал инкултурације као могућег решења за стагнацију савремене православне мисије.

На другом месту, кандидат претпоставља да је инсистирање на преношењу византијске културне и религијске традиције у друге културе и цивилизације један од основних разлога из којих православна мисија у, нпр. Кини или Кореји резултира у малом броју обраћеника и заједницама које не показују могућност или интересовање за самостално ширење. У вези с тим је и инсистирање на страном клиру, што је кроз историју узроковало велике проблеме у свим хришћанским деноминацијама. Кандидат приступа истраживању инкултурације као метода који обећава позитивно решење поменутих мисионарских проблема.

Такође, културно стање у традиционално хришћанским друштвима, која су прошла или пролазе кроз процесе секуларизације, десекуларизације, глобализације и у којима се културни и религијски плурализам истичу као вредности, захтева од Цркве прецизирање нове стратегије унутрашње мисије. Кандидат истражује могућност поновног освећења постхришћанских култура методом реинкултурације.

Кандидат истиче чињеницу да је култура изузетно динамична, због чега је немогуће понудити вечно важећа решења за проблем односа културе и хришћанства. То значи да мисионарска природа Цркве захтева непрестану контекстуализацију, тј. исказивање откривењских истина језиком разумљивим за сваку епоху.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У уводном делу кандидат образлаже тему рада и њену актуелност, а потом износи преглед најважнијих извора и литературе. Описујући структуру рада, кандидат прецизира којим ће се темама бавити кроз четири поглавља и које циљеве намерава постићи својим истраживањем.

У првом поглављу, насловљеном „Основе теологије инкултурације и православне мисиологије“, изнети су и описани темељни теолошки принципи инкултурације – мисионаског метода који је формулисан у римокатоличкој мисиолошкој мисли у другој половини 20. века – и православне мисиологије. С обзиром на то да инкултурација није општепознат феномен у православном мисионаском богословљу, кандидат у првом делу овог поглавља износи дефиницију и кратак историјат овог појма, поредећи га са сличним социолошким концептима акултурације и енкултурације. После тога следи поређење инкултурације са осталим мисионарским методима, нпр. са импозицијом, адаптацијом и индигенизацијом, чиме се објашњава због чега савремени западни мисиолози генерално сматрају инкултурацију једним од најбољих метода, или чак најбољим. У деловима који се баве културолошком и теолошком неопходношћу инкултурације, истакнуто је да је култура изузетно динамична и да су, сходно томе, неодрживи одговори на питање односа хришћанства и културе који претендују на вечиту важност. Од мисионара се, сходно учењу Светог Апостола Павла, очекује културна флексибилност, а не наметање страних културних норми. Битне теолошке претпоставке инкултурације су, нпр. чињеница универзалне преводивости хришћанске вере, затим утемељеност инкултурације на учењу о оваплоћењу Христовом, истицање пуноће помесних евхаристијских заједница, итд. На крају овог дела, кандидат се бави прозелитизмом и синкретизмом, указујући на разлоге из којих се инкултурација не може

поистовећивати са овим застрањењима. У другом делу првог поглавља излажу се претпоставке православне мисиологије, најпре њена дефиниција, кратак историјат и важност удружења *Синдезмос* и *Порефтендес* за буђење аутентично православне мисиолошке мисли, а затим и њени богословски темељи. Слично инкултурацији, и православна мисиологија истиче Божију мисију и Христово оваплоћење као своје изворе. Истакнути су и битни детаљи мисије као ширења славе Божије, мисије као литургије после Литургије и пуноћа локалне Цркве. Поређење ових поставки инкултурације и православне мисиологије омогућава да се на крају првог поглавља установи њихова елементарна теолошка компатибилност, мада то није коначан одговор због неопходности испитивања историјског и антрополошког утемељења инкултурације, што је извршено у следећим поглављима.

Друго поглавље носи наслов „Историја инкултурације и савремени приступи“. Настојећи да истражи историјско и предањско утемељење инкултурације, кандидат започиње од библијских извештаја који сведоче о културном превођењу откривењске вере. Као посебно значајни примери издвајају се мисионарска стратегија Светог Апостола Павла, нарочито његово ослањање на стоичку философију, и употреба философског термина „логос“ као христолошке титуле у Јеванђељу Светог Јована Богослова. У прегледу ранохришћанског периода, кандидат описује процес познат као хеленизација хришћанства или християнизација хеленизма, што би требало да буде први конкретан пример инкултурације у историји Цркве. У следећем одељку се испитује примена инкултурације у западном мисионарству, конкретно у језуитским и протестантским мисијама. Утврдивши да се у свим наведеним примерима уочавају јасни елементи инкултурације, кандидат прелази на источне мисије, најпре несторијанске, а затим и византијске, уз посебан осврт на мисију Свете браће Кирила и Методија и на светосавље као резултат инкултурације хришћанства у српском народу. Посебна пажња посвећена је руском мисионарству у којем се огледају све предности и мане традиционалног византијског мисионарског метода. Кандидат закључује да су у овим мисијама заступљени превођење и индигенизација, али да нису примењивани последњи кораци инкултурације, тј. оспособљавање младе црквене заједнице за самостално суочавање са сопственом културном традицијом. Општи хришћански заокрет према инкултурацији описан је у следећем одељку другог поглавља, у којем се најпре истражује промена мисионарске стратегије у Римокатоличкој цркви, а након тога и формирање тзв. контекстуалне или контекстуализујуће теологије у савременом протестантизму. Слично расположење постоји и у савременом православном богословљу. Кандидат посебно

обрађује руску мисиолошку мисао и мисионарску стратегију изражену у *Концепцији мисионарске делатности РПЦ*. Закључује се да је инкултурација заиста била примењивана у бројним хришћанским мисијама, нарочито у ранохришћанском периоду, тј. да је реч о старом мисионарском методу који је најприкладнији у сусрету хришћанства са развијеним цивилизацијама.

У трећем поглављу које носи наслов „Хришћанска схватања културе, религије и симболичких облика“, кандидат настоји да кроз анализу ових феномена испита да ли је инкултурација само један од бројних мисионарских метода или је реч о нужности која се заснива на људској природи. Одредивши културу, заједно са Георгијем Флоровским и Ричардом Нибуром, као својеврсни продужетак људске природе, а потом и разграничивши њене саставне елементе на основу студија Клифорда Герца (религија, идеологија, уметност, здрав разум), кандидат истражује пет врста односа Христа и културе према истоименој Нибуровој књизи. Црква не може некритички прихватати културу, нити је може безобзирно одбацивати; неопходно је да Црква уђе у културу и да је освети, тј. да је преобрази (Нибуров модел „Христос преобразитељ културе“), што је процес у којем ће бити истакнуте све добре стране културе. У вези с тим, поставља се питање византијског културног наслеђа у Православној Цркви. Флоровски је истицао да је црквени хеленизам, односно црквени византинизам трајна категорија, што је у суштини тачно. Међутим, наметање византијских културних норми у другим културним окружењима не производи увек жељени исход, што значи да је у Цркви, поред византијске културе, неопходно направити места за нове културне изразе. Слично је и са религијом. Кандидат истиче да је религија производ човековог природног боготражитељства, али да без откривења она не може да постигне истински циљ. Што се тиче хришћанства, оно није првенствено религија (иако садржи религију) већ Црква, што значи да је оно нов начин живота у којем се превазилази типични религиозни дуализам. Када овакав доживљај религије однесе превагу у црквеном животу, онда се дешава религизација, што је феномен који су оштро критиковали велики православни теолози, нпр. Шмеман и Јанарас. Религизација се негативно одражава и на мисију, с обзиром на то да она учвршћује одређене културне норме као апсолутне и намеће их другима. Ова критика, међутим, не води апсолутној негацији религије већ њеном јасном разликовању од откривења. Такође, у мисији се бројни нехришћански религијски елементи прихватају и освећују црквеном употребом. Овај феномен преусмеравања религијских симбола кандидат истражује у трећем одељку овог поглавља. Ту је најпре изнето одређење симбола, а затим су истражене теорије о симболизму Ернста Касирера и Пола Тилиха.

На основу ових теорија, закључује се да је човек примарно симболичко биће, да симболи извиру из колективног несвесног, да се не могу свесно стварати и укидати и да су неопходни за духовну и душевну стабилност појединца и друштва. У мисији, дакле, није могуће насилно уништавати већ постојеће религијске симболе већ их је неопходно христијанизовати; они симболи које је немогуће христијанизовати изгубиће важност за друштво и тако ће природно нестати. То је суштина онога што кандидат назива преусмеравање симбола, а што би требало да буде конкретнији опис процеса инкултурације. Испоставља се да је Црква кроз историју често преусмеравала локалне симболе на овај начин. Према томе, инкултурација, тј. уважавање локалне културе у мисији, јесте мисионарски метод којим се не врши насиље над човековом природом и који, сходно томе, може дати добре резултате. У овом поглављу је тако завршена расправа о ваљаности инкултурације.

У четвртом поглављу „Рехристијанизација као реинкултурација“, кандидат усмерава пажњу на културне проблеме унутрашње мисије, односно на стање традиционално хришћанских друштава која су кренула путевима секуларизације. Први део поглавља представља анализу кризе модерног хришћанства. Кандидат најпре указује на велике проблеме атеизма и индивидуалне религиозности. Просветитељство, научни атеизам и секуларизација допринели су раздвајању хришћанства и културе, што је најзад довело до постмодернистичког менталитета у којем се плурализам посматра као вредност а мисија се отежава или чак онемогућава као „политички некоректна“. На крају овог одељка кандидат се посебно осврће на кризу симбола у савременим постхришћанским културама, што је Јунг оценио као основни разлог за бројне ужасе 20. века. Симболи свој пун израз имају у богослужењу, па је савремена криза симбола, заправо, криза богослужења. У другом одељку четвртог поглавља кандидат разматра неколико могућих путева рехристијанизације, тј. реинкултурације. Самокритика је први корак у том процесу, с обзиром на то да унутар саме Цркве постоји неколико елемената који онемогућавају активан дијалог са културом, а то је на првом месту процес религизације. На другом месту, кандидат истиче неопходност дијалога са савременом науком. С обзиром на то да је управо хришћанство омогућило развој модерне науке, између њих постоје додирне тачке на основу којих је могуће водити помирљив дијалог. То, међутим, не значи да Црква треба да прихвати науку као мерило истинитости свога учења, што кандидат илуструје примерима Рудолфа Бултмана и Пола Тилиха, тј. њихових идеја о демитологизацији и делитерализацији. Неопходно је, сходно мишљењу Алвина Плантинге, промишљати о науци и научним налазима примарно из хришћанске

перспективе. На крају, кандидат наводи један пример црквеног прихватања нових уметничких форми, а реч је о филму. Указано је на велики проповеднички потенцијал филма и наведено је неколико примера који потврђују да ова врста уметности може бити употребљена у црквеној мисији. Све то доводи до закључка да је и данас, као и у ранохришћанском периоду, неопходан активан дијалог са културом, освећење њених позитивних елемената и разумна критика свега негативног. Реч је о непрестаној борби за изградњу хришћанске културе, а то се, како предлаже кандидат, може постићи поновном инкултурацијом хришћанства у европским и уопште западним културама.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Ведрана З. Голијанина успешно је остварила циљеве који су постављени на почетку рада, а то су испитивање богословске ваљаности инкултурације као мисионарског метода и њене компатибилности са православним мисионарским богословљем. Кандидатов одговор је у суштини позитиван: инкултурација се у свом богословском утемељењу умногоме слаже са основним постулатима православне мисиологије и показује јасан потенцијал за решење проблема мисионарске стагнације Православне Цркве.

Кандидат је показао да се у православној мисионарској пракси, заснованој на византијском мисионарском моделу, спроводе прва два корака инкултурације, тј. превођење и индигенизација, али да недостаје последњи корак – оспособљавање новоосноване црквене заједнице за самостално ширење и освећење сопственог културног наслеђа. Разлог овог недостатка је религизација која се примарно односи на византијско културно наслеђе у Православној Цркви, тј. на апсолутизацију културних решења минулих времена, што води до импозиције и својеврсног духовног колонијализма. Кандидат је поудио инкултурацију као адекватно решење овог мисионарског проблема, уз богословску, историјску и антрополошку аргументацију којом је показано да инкултурација није само пожељна већ и нужна мисионарска стратегија, нарочито у сусрету са високо развијеним културама. Тако је, поред одговора на основна питања дисертације, кандидат анализирао проблеме православног мисионарства, указао на њихове узроке и последице, а затим показао на које конкретне начине инкултурација може помоћи у решавању тих проблема.

Овако схваћена, теологија инкултурације омогућава теоријски развој практичних богословских дисциплина, примарно мисиологије и пастирског богословља, и отвара нова поља истраживања. Поред тога, кандидат у дисертацији нуди и бројне смернице за

примену инкултурације и реинкултурације у пастирској и мисионарској пракси Цркве. Из тих разлога, дисертација Ведрана З. Голијанина представља ваљан допринос како у академском богословљу, тако и у конкретном црквеном животу.

6. Закључак

Докторска дисертација Ведрана З. Голијанина под насловом *Теологија инкултурације и њено место у православном мисионарском богословљу* урађена је у складу са одобреном пријавом дисертације. Дисертација је оригинално и самостално научно дело. Комисија, са задовољством, констатује да овај рад испуњава научне нормативе докторске дисертације и предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да одобри јавну одбрану овог рада.

У Београду, 20.7.2020.

Чланови Стручне комисије за преглед и оцену дисертације:

1. _____

др Предраг Драгутиновић, редовни професор Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

2. _____

др Љубивоје Стојановић, редовни професор Православног богословског факултета
„Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву

3. _____

др Растко Јовић, ванредни професор Православног богословског факултета
Универзитета у Београду